

Kundalini Devi

Esta

Nek Language

Scripture Portions

This volume contains
the book of Esther
in the Nek language,
Morobe province,
PAPUA NEW GUINEA.

Illustrations from the Art for Scripture

First edition 2018 - 50

Ukarumpa, EHP 444, Papua New Guinea

Esta

E-dakle manda

Estalok kasat ḥin nindī youkuk t̄imbi nain dawanda youkiliŋ w̄in nindī nim nandamiŋ, gan kasat ḥali Juda amatamdox gw̄ilat nain koi Purim wolok kusei w̄in e-daklelak. W̄in ḥindiŋ: gw̄ilat 486 ḥam 465 wolonda Kristoli gama nim indaŋ-limbi, ama wapmaŋ koi Seksis endī kwet no koi Persia w̄in ka-wili-diknejenguk. Endī tamin tam sasaen koi Vasti w̄in kle-kokuk, t̄imbi tam wapmaŋ komblin koi Esta w̄in tikenguk. T̄imbi Esta endila Juda tam, gan w̄in ama nola nim nimbi indaŋguk. T̄imbi endok wiu koi Modekai endī ama wapmaŋ Seksislok kenan ama kūnipi, nain nola Seksis kūmnānan nanin t̄ike kamaiŋguk. Gan Modekaili ama loloŋ no koi Haman enda mīlelem nim ti-ŋimiliŋgukta t̄imbi, Hamandi en wakit endok sambalii Juda amatam Persia kwelan kuanjiliŋ w̄in git̄ik yandipmum kūmneliŋdok nandī-sambat tiŋguk. Windiŋda t̄imbi Modekaili Esta ni-mulimbi, ama wapmaŋdoŋ ḥambi, Juda amatam kūmnānan nanin epma t̄ikeuktok ni-nandinguk, t̄imbi endok kinjan Haman en wakit Juda amatamdox kanjiksii dīw̄in no asupti kimgiliŋ.

Kunum Yambattok koi yout-kundit ḥolok ḡinaŋ youyoulin no nim patak, gan endī enlok amatamjii nitek ep kamaŋguk w̄in nanandiniŋti ti-kaikaikje ti-semneliŋdok Juda amatamdi gw̄ilat tuop gw̄ilat nain koi Purim w̄in yakip Februéri ba Mas indalak nain wolonda kūm̄in t̄imbi, kasat ḥin pa pinakaŋ.

1 Persia kwettok ama wapmaŋdi tamin sasaen Vasti w̄in kle-kokuk

¹ Persia kwettok ama wapmaŋ koi Seksis endī provins kwinakwīnat 127 git̄ik w̄in India kwelan kusei kūnipi, ḥam Itiopia kwelan telenjuk wolok tuop pa ka-wili-diknejenguk. ² Endok nainnan ḥindiŋ indaŋguk. Endī it kwet kumbam no koi Susa wandiŋ ama wapmaŋ kūnipi, ³ gw̄ilat tipet git no tiŋiliŋbi, enlok kena amanjii git ama loloŋ enlok kwelnan kungiliŋ git̄ik enda nanaŋ sinasina wopum ti-semguk, t̄imbi Persia git Midia kwettok mik amalok telak damanjii wakit provinslok ama loloŋ ba ka-wili-dikje ama endī bo wolok b̄im pakiliŋ. ⁴ T̄imbi ama wapmaŋlı enlok kusal loloŋ w̄in yokŋiila t̄imbi inda-dakle-semektok nain ombapgan, w̄in sandap 180 wolok tuop, enlok kwiliŋwili wopum ba nepenepelii tuanjii wopum pamanat sinik w̄in daud sem-ta-ḥaŋguk.

⁵ Tîmbi sandap 180 wali teleumbi, ama wapmaŋlı nanaŋ sinasina wopum no sande nongandok tuop tinguk wîn pat-nandîlok gwatnam kena kwet wali enlok saŋ jimba gînaŋ pakuk wandîŋ amatam kosiat git kosi nimnat Susa it kwet kumbamnan pakiliŋ enda ti-semguk. ⁶ Tîmbi il saŋ jimba wolok gînaŋ ta kawat walan ka-galktanattî tîndin wîn ep mambî iilin wolok bongipsinan sandum satnin git gamgamjen wîn toa sandum satnin git gambemdandi tîndin wali besa silvali tîndin wolok plon topbi, ep tembum ondiŋgiliŋ. Tîmbi kawat pindim tuanjî wopum wali banja kundikundilat tîndin wandîŋ pitit ombap silva git gollî tîndin wîn yapılım pakiliŋ. ⁷ Tîmbi ama wapmaŋdî wain tuk en pa nalinguk wîn nim tîke-kimbîŋ-dançukta tîmbi kenan gwaŋgwaŋjili tuk wîtnaŋ gollî tîndin walan kusei kusei wolok gînaŋ yokŋiila wain tuk tokjetoknjengan wili-gilo-sembe, ⁸ nandî-tele-semumbi, endi nîtek naneliŋ-dok nandî-galk tingiliŋ wolok tuopgan naŋgiliŋ. Nekta, ama wapmaŋdî kena gwaŋgwaŋjili wain tuktuk plon eu-dîkje manda enguk wolok tuop endi yokŋiila wain tuk lakat ba asup wîn galksilok tuop ep towiŋgiliŋ.

⁹ Tîmbi ama wapmaŋ Seksis endi ama yokŋiingit kwelan papi, nanaŋ tuk na-paliŋjiliŋbi, endok tamîn, wîn tam wapmaŋ koi Vasti endi bo ama wapmaŋdok il wopum wolok gînaŋ tamdok nanaŋ sinasina wopum ti-semguk.

¹⁰⁻¹¹ Tîmbi sandap 7 wolonda ama wapmaŋdî wain tuk naŋguk wali en timbim simbai saleumbi, enlok tamîn Vasti walân kindem ka-galktanat wîn kena amanjî wakit ama dîwîn nola daut semektok nandîŋguk, wala tîmbi endi enlok kena amanjî 7 enlok ŋasiŋgan sîniŋ kuanŋgiliŋ, wîn Mehuman, Bista, Habona, Bikta, Abakta, Setar git Karkas wîn kîti-semum biumbi, endi ŋambi, tam wapmaŋ Vasti naŋgiliŋbi, tam wapmaŋdok dama immisi wakitaŋgan biuktok en-mukuk. ¹² Tîmbi kenan amalî ŋam, ama wapmaŋdî tam wapmaŋdî bîmbîlok e-dîkje manda eŋguk wîn tam wapmaŋda niŋgiliŋ, gan tamdi mandan wîn wipi, ŋajala nim embi giŋgiŋeŋguk, wala tîmbi ama wapmaŋdok gînaŋ komba diumbi, gimbit wopum sîniŋ tinguk.

¹³ Tîmbi ama wapmaŋdî e-dîkje manda git ka-dan kenanlok kandaŋ nanandi epmektok Persia kwettok e-dîkje manda ba telak nandî-tele ama engîta manda e-nandî pa tiliŋguk, wala tîmbi endi nain ŋolonda bo nîtek tilok wîn tîmbi inda-dakleuktok ¹⁴ Persia git Midia kwettok ka-wili-dîkje

ama loloj sisinik 7 engita samakgan manda eelok tuop tiañgilij endok kosi Kasena, Setar, Atmata, Tasis, Meres, Masena git Memukan win kitii-semum biumbi, njindij eni-nandijguk,¹⁵ “Nak kena amanai en-mulambi, endi nokok e-dikje mandana tīkem ñambi, tam wapmañ Vastila bimbilok nilij, gan endi manda win nim kimit-klektä timbi nindok e-dikje mandanili enda nitek tījimineñdok e-wili-dikje tilak?”

¹⁶ Timbi Memukandi ama wapmañ git ama loloj endok dautsi sambajnan ipi, njindij tambane enguk, “Tam wapmañdi kolan tik win ama wapmañ Seksis dīkañgot nim, tambo endi dik provins gitik ka-wili-dikjelañ wolok ginañ ama lolosí git ama diwín no gitik enda bo kolan tī-semik.¹⁷ Nekta, tam wapmañdi wapaila nitek tī-njimik wolok kasat walí tam gitik endok pawanjí ginañ piumbi, endi njindij enekaliñ, ‘Ama wapmañ Seksisl tam wapmañ Vasti win endoj nañgilim biuktok eumbi ñam niñgilij, gan endi nim biñguk.’ Timbi Vastili wapailok mandan wilakta timbi tam gitik endi bo kusei kimipi, nisilok wapatsila nandum pimbiñ tinekaliñ.¹⁸ Biangan ñak, sandap ñolonda sinik Persia git Midia tam lolosili tam wapmañdi nitek tik wolok kasat nandiliñ endi bo kusei kimipi, nisilok wapatsila windiñgangot tī-semnjipi, enda nandum pimbiñ tinekaliñ, timbi endok wapatsi ama wapmañ dikok kena amanjai loloj sinik endi bo tamjiila wopumgan yambim gimbit tī-semnekaliñ.¹⁹ Windiñda timbi, ama wapmañ, tīkap dik nanandi ñala nandum kindem-daukta, wolok tuopgan Vastili dikok daukanan nombo nim biuktok eu teletele manda eumbi, Persia git Midia nasilok e-dikje mandanji ama noli wiawiattok tuop nim wolok plon youp bium palin. Timbi Vastiloc kinjan tam no en maklelak wandin win tam wapmañ kuuktok mambí ilekan.²⁰ Timbi kwet basakjen sinik ka-wili-dikjelañ tuop wandiñ dikok e-dikje mandanja win e-saktaumbi nandinekaliñ, wolonda tam loloj ba pimbiñen gitik endi wapatsila giñgingan tī-semnekaliñ.”

²¹ Timbi ama wapmañ en git endok kenan ama lolosí endi nanandi wala nandum kindem-daumbi, ama wapmañdi Memukandi ejguk wolok tuop tinguk,²² win endi provins nonjan nonjandok mandanji plon, git ama sambat no ba nolok mandanji plon, ba endi yout-kundit nitek pa youkan telak wolok plon manda youpi kimilimbi, ama wapmañdi provins ka-wili-dikjeneñguk

gitik wandin ḥaŋguk. Yout-kundit wali ḥindiŋ eŋguk, “Ama noŋgan noŋgan endi tam gwaŋgwanjilok telak damanjı kumbi, endok mandanjı eu teleukak.”

Estali tam wapmaj komblin indanguk

2 ¹Timbi ama wapmaj Seksislok gibbitti teleumbi, wolok singi kandaŋ endi Vastila binda nandi-siwiipi, endi nitek tiŋguk wakit endok kandaŋ manda nitek eu teletelen wala kimit-nandinquk. ²Timbi endok kenan amarji endok ḥasiŋgan sinik endi nanandi no ḥindiŋ niŋgiliŋ, “Ama wapmaj, dik tam sim walanjı kiňdem yambi-galktanat amangitta gamaŋ nim doundoun wandin win ep lonji-gammeliŋdok eukaŋ. ³Timbi ama wapmaj, dik provins ka-wili-dikjelaŋ gitik wandin kena ama enbi teleumbi, endi tam sim yambi-galktanat win ep kiupi, Susa ḥandij ama wapmaj dikok tamgaili dou miłat pa taŋ it kiyau wolok yanangiliŋ biumbi, dikok kena amanja Hegai tamgai yambi-dikjelak endok kiinan yapitnekaliŋ. Timbi dei-gal-galkne sinik tinelinqok piŋgipsi saplesaple ba ti-miliŋiliŋdok miļiŋ kiňdem win ti-semlok. ⁴Timbi tam sim endoŋnan nanin nin enda simbakali nandum kiňdem-daukak endi wakan Vastiloc kinjan tam wapmaj indawin.” Windiŋ eumbi, ama wapmajdi nanandi wala nandum kiňdem-daumbi kimit-kleŋguk.

⁵ Ale, nain wolonda Susa it kwelan Juda ama Benjamindok sambalnan nanin no kunguk koi Modekai. Endi Jairlok niŋaŋ, papaŋ win Simei, timbi sol win Kis. ⁶Win damangan Babilonia kwettok ama wapmaj koi Nebukatnesa endi mik giňaj Juda nasi yandipmum piumbi, Juda ama wapmaj koi Jehoiakin git amatam diwin wakit Jerusalem nanin Babilonia kwelan giŋgi-nengan yanaŋgipi, Modekailok sambalii wakit yanaŋgiliŋ ḥaŋgiliŋ. ⁷Timbi Modekai beulok dal Abihail git tamin endi sembiŋgimikta timbi Modekaili endok wembanjet koi Hadassa win enlok wemban windiŋ kasilembi, tiňatowi tiŋguk. Wembe sim wolok koi no win Esta kitikitin, timbi endok timan dai git piŋgiu walang win kiňdem sinik, ka-galktanat.

⁸ Windiŋda timbi ḥindiŋ indanguk: ama wapmajdi tam sim ep lonjimbi, yanaŋgip biňeliŋdok e-dikne manda engukta timbi Esta wakit tam sim diwin no asup ep kiupi, Susa it kwelan ama wapmajdok ilan yanangiliŋ biumbi,

Illustration by Alice Paschal.

no wolok kuneliŋdok yapılim kuŋgiliŋ. ¹⁰ Kuŋipi, Modekaili damaŋgan Estala ni-kimisip tiŋgukta tımbi endi enla Juda tam ba Modekailok sambal wın ama nola nim ni-siwičuk. ¹¹ Tımbi Modekaili Estali nitek patak ba endok plon nek inda-ŋimilak wın ka-nanduktok sandap noŋgan noŋgan tuop tamdok it kiyau wolok sambajnan ḥaŋambit tiliŋguk.

¹² Tımbi tam simsım ama wapmaŋdoŋ loneliŋ endi dama dei-galgalkje sinik tindilok telak kimit-semsemin wın gwılat noŋgandok tuop kimit-kle-neliŋ, wın yakıp 6 wolok tuop endi galk tuk miliŋ kiňdem sinik wın piŋgiŋsi plon ep saple tımbi, yakıp 6 no wın piŋgiŋsi ti-miliŋiliŋe tineliŋ. Timbi teleumbi, tam sim noŋgan noŋgandı ama wapmaŋdoŋ lololok nain indauk wolonda ¹³ endi tamdok it kiyau ginaŋ nanin dasindasi pama nek, wın ba wın ep ḥauktok nanduk wolok tuop miumbi, ep ḥambi, ama wapmaŋdoŋ ilnan louk. ¹⁴ Wın timlala sinik en naŋgilim, ama wapmaŋdoŋ lom palek. Pakap salaumbi, naŋgilim, tamdok it kiyau no wolok ginaŋ ḥaumbi, ama wapmaŋdoŋ kena ama no koi Sasgas tam ama wapmaŋgita ikan douŋgiliŋ wın yambi-dikŋeliŋguk endok kiinan kimiliŋbi, wandiŋ ku-ta-ḥaŋipi, ama wapmaŋdoŋ nombo nim ḥauk. Wın tıkap ama wapmaŋdi tam sim wala nandi-kongom ti-ŋimimbi, endoŋ biuktok koi embi kiti-ŋimiučta, wolondançot bindambo endoŋ kiňdem louk.

¹⁵⁻¹⁶ Ale, Seksisli ama wapmaŋ kunguk wolok gwılat 7 wolonda yakıp 10 koi Tebet walı indaumbi, Modekaili beulok dal koi Abihail endok wemban

ama wapmaŋdok taminjii yambi-dikŋje ama koi Hegai endok kiinan yapikiliŋ. ⁹ Tımbi Hegaili Estala kanandum kiňdem-daumbi, gınaŋ kiňdem ti-ŋimimbi, platikan sinik nanaŋ si-ŋimineliŋdok eŋipi, dei-galgalkje tımbektok piŋgiŋ saplesaple git tuk miliŋ kiňdemnat wın ep bim mineliŋdok embi, en ka-dikŋeneliŋdok ama wapmaŋdok ilnan nanin kena wembe 7 ep kasilembi, en niši gitik tamdok it kiyau ginaŋ it ginaŋ kiňdem sisinik

win enlok wemban wîndiŋ kasilembi tîna-towi tinguk koi Esta endi bo ama wapmaŋdöŋ lololok nain indanguk. Indaumbi, endi ama wapmaŋdok kenan ama Hegaili dasindasi pama nek tindilok nanandî mîŋguk walaŋgot eumbi, miúm dasiŋguk. Tîmbi Esta kaŋgiliŋ gitik endi enda ka-galkta tingiliŋ. Timbi Esta naŋgilim ama wapmaŋdöŋ lombi,¹⁷ endok dainan tam diwîn no gitik yapma kleumbi, ama wapmaŋdî ka sîloŋ-dambi, gînaŋlı kasile-sinik-tambi, Estala gînaŋ sîloŋ git gînaŋ kîndem ti-ŋîmîŋguk wandin wiŋ tam sim diwîn nola nîm ti-semguk. Wîndiŋda timbi endi tam wapmaŋdok dama im wiŋ tikembi, Estalok kumbam plon jîp-ŋîmîmbi, endi wakan Vastiloc kinjan tam wapmaŋ kuuktok mambî ikuk.¹⁸ Timbi “Estala kot giŋgît miwa” embi, kenan amarjii git ama lolonſi enda nanaŋ sinasina wopum no ti-sembi, amatam gitikta enlok gînaŋ sîloŋ wopum sînik wiŋ timbi inda-dakleuktok sîloŋ kusei kusei embi, provins tuop amatamdi nain wolonda kîndem slak pat-nandi tineliŋdok e-teleŋguk.

Modekaili ama wapmaŋ kimnan nanin tike kamaŋguk

¹⁹ Tam simsims bindambo ep kiukiliŋ nain wolonda Modekaili ikan ama wapmaŋdok kenan ama indambi, endok il saŋ yama kandaŋ kenajin pa tiliŋguk. ²⁰ Modekaili wemban Esta tîna-towi wakan ka-dîkŋeliŋguk nain wolonda endi beulok man taŋgonelinguk, wîndiŋgangot ama wapmaŋdok ilan pakuk wolonda tinguk, wiŋ Modekaili ni-kîmit-sip tinguk wolok tuop enla endok wiu ba Juda tam no wîndiŋ wiŋ kîmit-semبimbi, nimbek nola kambak no nîm nîmbî indanguk.

²¹ Ale, nain nola Modekaili ama wapmaŋdok il saŋ yama kandaŋ kenan tîŋiliŋbi, iŋindiŋ indanguk: ama wapmaŋdok kenan ama tiptet en kamainde-miktok endok doundoun il yama pawan ikaŋgimik, endok koset wiŋ Biktana git Teres, endi kusei kîmipi, ama wapmaŋ Seksisla gimbit nandi-ŋîmîmbi, telak nîtek plon en wiili kimbek wolok e-nandi timbi, nandi-sambat tingimik.

²² Timbi nandi-sambatset gitak wali Modekailok pawaŋ gînaŋ piumbi, endi tam wapmaŋ Estala nîmbî nandîmbi, Estali wiŋ Modekailok koi plon ama wapmaŋda nîmbî indanguk. ²³ Timbi ama wapmaŋdî eumbi, ama diwîndi manda wali biaŋgan ba nîm wolok e-lonjilonjî timbi, “wali biaŋgan” wîndiŋ ka-nandîmbi, ama wapmaŋda nîmbî nandîmbi, endi eumbi, kamakamai ama

tipet win ta plon ep tembum kimgimik, timbi nek indanguk wolok kasat win ama wapmañdok dainan gapmandok yout-sambat ginañ youyoulin.

3 Hamandi Juda amatam yandip kimbektok nandi-sambat tiñguk

¹ Wolok siñgi kandañ nain nitepek ñaumbi, ama wapmaj Seksislî ama wapmaj no damangan kuliñguk koi Agak endok sambal komblin no koi Hamedata endok niñañ koi Haman win kot giñgit miuktok tike lombi, kawi-dikje pipapipat loloj sinik wolok kimiñlimbi, endi ama loloj diwin noli ama wapmañgita pakançgilinj win gitik yapma klenguk. ² Timbi ama wapmañdi

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

e-dikje tiñguk wolok tuopgan endok kena amanjii endok il sañ yama kandañ kenan tiñgiliñ gitik endi Hamanda giñgiñgan tiñimineliñdok endok dainan mielelem timbi, gapok piñgiliñ, gan Modekaili win-diñ tindila nim embi giñgineliñguk.

³ Timbi ama wapmañdok kenan amanjii il sañ yama kandañ kenan pa tiñgiliñ diwin no endi Modekaila ni-nandimbi enjiliñ, “Dik kusei nekta sinik ama wapmañdok e-dikje mandan win wipi, nim kimit-klelañ wak?”

⁴ Win sandap noñgan noñgan tuop endi windiñ pa niñgiliñ, gan Modekaili “Nak Juda ama sinikta timbi windiñ nim pa tilet” windiñ embi ginginembi, endok mandanjila pawa kimit-nandi nim tilinjuk, wala timbi kena amali Hamandi wala nandum tuop tiñguk ba nim win ka-nandinelijdok enda Modekailok plon kasat tiñjimiñgiliñ.

⁵ Timbi Hamandi kam nandi-tomguk win Modekaili enda giñgiñgan tiñjimektok mielelem ba gapok pimbî windiñ nim tiñjimiñguk, wolonda endi ginañlı komba di-sinik-tanjuguk. ⁶ Gan endi Modekai en noñgan wili kimbek wala nandum tuop nim tiñguk. Tambo endi Modekaila “Juda ama sinik”

windij nimbı nandıngukta tımbı endok sambalii Juda amatam gitik ama wapmaj Seksislok ka-wili-dıkjelok kapmainan kungiliŋ win ep tımbı kola-neliŋdok telak lonjiŋguk.

⁷ Tımbı Seksisli ama wapmaj ku-ta-ŋaumbi, gwılat 12 tiŋilimbi, yakıp damandama sınik koi Nisan wolonda Hamandi eumbi, endok dai sambajnan Juda amatam yandıpmum kımneliŋdok yakıp git sandap nek ŋalı kındem sınik wiŋ tımbı indauktok tımbı-iında saŋalan koi “pur” wiŋ ti-ta-ŋaumbi, ip, yakıp 12 koi Adar walı indaŋguk.

⁸ Tımbı Hamandi ama wapmaj Seksisla ŋındıŋ niŋguk, “Dık ama sambat gitik yambi-wili-dıkjelaŋ endok boŋipsınan sambat noli provins tuop papusenembi, niſiŋgan giŋgiŋgan kuaŋ, tımbı endi e-dıkje manda pa ep kimit-kleaŋ walı ama sambat dıwin nolok e-dıkje mandanjı wandin nım. Tımbı wiŋgot nım. Endi e-dıkje manda ama wapmaj dik kimit-nimguŋ wiŋ nım pa taŋgoneaŋ, wala tımbı tıkap dik endi ku-ta-loneliŋdok nandi-tele-semlaŋda, walı bien kındem no nım tımbı inda-gamekak. ⁹Ale, ama wapmaj, tıkap dik nanandi ŋala nandum kındem-dauktı, ama sambat wiŋ yandıpmum kim-teleneliŋdok e-teleukanj, tımbı nak mıinem kwandai silvalı tındın 10 tausen wolok tuop wiŋ ama dikok kwılıkwılıŋga pa ka-dıkjeaŋ endok kışınan yapılambi, endi wiŋ dikok mıinem wiſi-kot itka gınaŋ wiſi-kot ti-gamnekaliŋ.” ^a

¹⁰ Tımbı ama wapmajdı nandi-sambat wala nandum kındem-daumbi, kii niŋjandok sat ^b enlok koi kundilat wiŋ kiundiŋi, Juda amatam dok kanjıksi, wiŋ Agaktok sambal komblin Hamedata endok niŋaŋ Haman enda mımbı ¹¹ niŋguk, “Mıinemga wiŋ kimit-pat, tımbı ama sambat wala nitek ti-semej-dok nandılaŋ wolok tuop kındem tımbekaj.”

¹² Ipa, yakıp damandama wolok sandap kwınakwinat 13 wolonda Haman-dı ama wapmajdok yout-kundit ama wiŋ kiti-semum biumbi, endi manda nitek youtneliŋdok enguk wiŋ gitik yout-kundit amalı provins noŋgan

^a3:9 Mıinem kwandai silvalı tındın wandin noŋgan noŋgandok mılapŋın wiŋ 34kg ba nek, wala tımbı wiŋ gitik ep kiutnambi, silva 340 tausen kg tımbek.

^b3:10 Sat wiŋ monik manda plon ring.

nongandok mandanji plon, git ama sambat no ba nolok mandanji plon, ba endi yout-kundit nitek pa youkañ telak wolok plon youkiliñ. Timbi kundit youkiliñ win ama wapmañ Seksis endok koi plon youkiliñ win timbi indadakleuktok endi ama wapmañdok kii niñajdok sat walı endok koi kundil win yout-kundit youkiliñ gitik wolok plon wilı kwambiñ-dangiliñ. Ti-telembi, yout-kundit walı ama wapmañdok kenan ama biesi git provins nongan nongandok ka-wili-dikje ama wakıt ama sambat nongan nongan endok ama loloñsi endoñ ep ɻaneliñdok¹³ giñgit tike-kuñ ama endok kisanan yapıpi eni-mulimbi, endi ama wapmañdprovins ka-wili-dikjeliñguk gitik wandiñ ep ɻa-telenjiliñ. Yout-kundit walı e-dikje ɻindiñ tiñguk, "Sindi yakip 12 koi Adar wolok sandap kwinakwinat 13 wolok ginangot Juda amatam gitik tip plon kusei kimipi, ɻam gilik plon telelak, win ama wakıt tam gwangwañ nisi gitik win ep timbi kolaumbi, yandipmum kimbimbi, ep timbi tele-sinik-tanekaliñ, timbi endok minem kwilikwiliñji win ep-sem-telenekaliñ."

¹⁴ Timbi ama sambat nongan nongan sandap wolonda ti-pangittam patneliñdok provins gitik ginaj manda youyoulin win timbi saktaumbi, walı e-dikje manda wandin amatamda pinat-sembe, en-sakta tñeliñdok een.

¹⁵ Timbi ama wapmañd kenan manda enjuk wolok tuopgan giñgit tike-kuñ amali yout-kundit win plapgan sinik it kwet kumbam Susa winanin provins tuop ep ɻa-telenjiliñ. Timbi Susa wandiñ bo eu teletele manda win e-dikje manda wandin eu saktaumbi, winasili manda win nandimbi, nim nandidakleñgiliñda timbi nanandinjili kamalanjuk, gan ama wapmañ git Haman endi wain tuk nandemiktok yakan pipapi nangimik.

Modekaili Estala ep timbi pangittauktok ni-nandinquk

4 ¹ Timbi Modekaili nek indaquk gitik wolok giñgit win nandimbi, dasindasin blanganem kopi, simba blandok dasindasi win dasimbi, kumbam plon komba kulin imbi, mano kulim tiñipi, it kwet wopum ginaj telak kumbi, ² ama wapmañdok il sañ yamanan ɻa tomguk, gan simba blandok dasindasi dasiañd il sañ wolok ginaj loneliñdok tuop nimda timbi wandiñ nim loñguk. ³ Timbi ama wapmañdok e-teletele manda git e-dikje manda walı provins no ba nolok ɻa tomguk wandiñ Juda amatamdi simba

blan wopum tiŋgiliŋ, wiŋ endi nanaŋ kimit-sipbi, mano kulim tiŋgiliŋ, timbi asup sinikti simba blandok dasindasi wiŋ dasimbi, komba kulin plon piŋ bat pakiliŋ.

⁴ Timbi Estalok kenan wembaŋii git kena ama en pa ka-dikjeaŋgiliŋ endi endoŋ bimbi, Modekaili nek tiŋguk wolok kasat ti-ŋimiŋgiliŋ, wolonda Estali wopumgan nandum milaptaumbi, Modekaili blandok dasindasi wiŋ kiundiŋ kopi, wolok kinjan dasindasi kiŋdem dasiuktok dasindasin diwiŋ endoŋ kimilim ḷaŋguk, gan Modekaili wiŋ kasileuktok niŋ embi giŋgi-neŋguk. ⁵ Wiŋdiŋda timbi Estali ama wapmaŋdok kenan ama en ka-dikjeuktok mambı iilin koi Hatak wiŋ kiti-ŋimum biumbi, “Modekaili kusei nekta windiŋ tiłak, ba milap nek inda-ŋimilak?” wiŋ timbi inda-dakleuktok Modekailor ḷauktok ni-mukuk.

⁶ Timbi Hatakti it kwettok ipaka basakŋen ama wapmaŋdok il saŋ yamalok sambaŋnan pakuk wandiŋ Modekailor ḷaumbi, ⁷ Modekaili nepek inda-ŋimiŋguk wiŋ gitik Hatakta kasat ti-ŋimimbi, Hamandi Juda amatam ep timbi kolakolalok tuan minem nitek sinik epbi, ama wapmaŋdok minem kwilikwili wiſi-kot it giŋaŋ kimilektok e-kwambin-da tiŋguk wiŋ bo niŋguk.

⁸ Timbi Susa it kwelan Juda amatam gitik yandip kimkimlok e-teletele manda youpi, timbi saktaŋgiliŋ walinin no Hatakta mimbi niŋguk, “Dik manda ḷin tam wapmaŋ Estala daulimimbi, wolok kusei wiŋ timbi inda-dakle-ŋimimbi, giŋgiŋangan ḷindiŋ nimbekaj, ‘Dik ama wapmaŋdoŋ ḷambi, endi dikok sambatgai Juda amatam ninda busuk mamaſa ti-nimbi, niŋ nindipmum kimneŋdok giŋgiŋangan ni-nandi timbekaj.’”

⁹ Timbi Hatakti undanem ḷambi, Modekaili manda nek eŋguk wiŋ gitik Estala niŋguk. ¹⁰ Timbi Estali Hatakta bindambo Modekailor undanem ḷam, tambon ḷindiŋ nimbektok niŋguk, ¹¹ “Ama wapmaŋdok kenan amanjii git amatam ama wapmaŋdi provins ka-wili-dikjelak wandiŋ kuaŋ gitik endi nandi-teleaj wiŋ tičap ama wapmaŋdi ama ba tam no niŋ kiti-ŋimiumbi, joŋgo enlok nanandinla ḷambi, ama wapmaŋdi yokŋii pa yambilak it giŋaŋ wandiŋ en kaup loukta, wolok kandaŋ e-dikje manda nongangot patak. Wiŋ ḷindiŋ: ama ba tam windiŋ tiłak wiŋ wiſi kimkimlok. ḷalimek, tičap ama wapmaŋdi wapmaŋ toŋan golli tindiŋ wiŋ tike-lombi, ama ba tam wolok

kandaŋ kot-suapi daulimekta, endi ním kimbek, tambo kíndem yousim ku-wik.” Estalí windiŋ enjipi yousimbi, Hatakta niŋguk, “Natnala ama wapmaŋdi nombo ním kiti-namumbi pat-ta-biwambi, ip sandap 30 wolok tuop tiłak.”

¹² Tímbi Hatakta Estalok mandan wiń Modekaila nímbim nandimbí,
¹³ tambon manda ɻındiŋ kímilím Estalon longuk, “Juda amatam níndipmum kímnekamíŋ nain wolonda dík ama wapmaŋdok il ginaj kulaŋda tímbi ‘nak kim makleutat’ windiŋ ním nandukaŋ.” ¹⁴ Nekta, tíkap dík nain ɻolonda maŋga kwap-em palekaŋda, Juda amatam dok epmum plaptanjí endi kwet nolok kandaŋ nanin indambi, kímnan nanin epma tikeukak, gan dítña wakit bepgalok wekat díp níndila kímbi pait-telenekamíŋ. Tímbi nítek? Ním kaŋbi, dík nain kolan ɻandin ɻala tímbi tam wapmaj indaŋguŋ kuuŋ bek!”

¹⁵ Tímbi Estalí manda tambon ɻındiŋ Modekailoŋ kímilím longuk, ¹⁶ “Dík ɻambí, Juda amatam Susa ɻolok kuuŋ wiń gitik ep kiupi, síndi naka tímbi nanaŋ kimit-sip tinekalíŋ, wiń tim sandap típet git no wolok tuop nanaŋ tuk kambak no ním nanekalíŋ. Tímbi síndi tinekalíŋ windiŋgangot nokok kena wemenai níndi bo tinekalíŋ. Timek, nak wandingan embi, e-díkje manda makleŋjipi, ama wapmaŋdoŋ loutat. Tímbi tíkap kusei wala tímbi endi nuli kimbettok eukakta, kíndem a, nak kimbetat.”

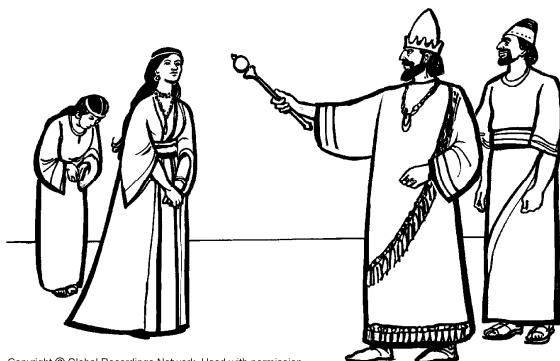
¹⁷ Estalí manda wiń Modekailoŋ kímilím loumbi, Modekaili wińanin pím ɻambí, nek timbektok e-díkje manda niŋguk wiń kimit-klembi ti-teleŋguk.

Estalí ama wapmaj git Haman enda nanaŋ sinasina ti-sembe en-tianjenguk

5 ¹ Nanaŋ kimit-sip wolok tim sandap típet teleumbi, sandap no wolonda Estalí ip tam wapmaŋdok dasindasin wiń dasimbi, ama wapmaŋdi yokŋii pa yambilíŋguk wandiŋ lombi, it ginaj wolok sambajnan it pakanan ikuk. Tímbi ama wapmaŋdi it ginaj wolok pipat tiliŋguk wolok enlok pitit plon pipapi, yama kandaŋ dei-papi, ² tam wapmaj Esta it pakanan ilím kaŋguk, wolonda endi enda nandum kíndem-daumbi, wapmaj toŋan gollí tindin tike-pakuk wiń tike-lombi, Estalok kandaŋ kot-suapi daulimíŋguk. Tímbimbí, Estalí it ginaj lombi, ama wapmaŋdi pakuknan ɻambí, toŋan kumbam plon tike-kanguk.

³ Tîmbi ama wapmañdî ni-nandîmbi enjuk, “Tam wapmañ, nitek? Win dik nekta sînîk nan-nandûdj-dok nandilâj? Win nanbî nandîmbi gama, win nak kwet ka-wili-dikjelet ñin bo kindem boñgip tambipi, pan tambon no dika gametet.” ⁴ Eumbi niñguk,

“Ama wapmañ, dik nandî-nambî, nak nanañ sinasina ti-wili-dikje-gamit wandij sandap ñolonda Hamangita biwit.” ⁵ Tîmbi ama wapmañdî kena gwañgwarajiila enguk, “Haman niti Estali elak wolok tuop tîndejdok sindi platikan ñambi, nañgip biwit.” Eum nañgilim biumbi, niset tipelatti Estali nanañ sinasina ti-wili-dikjeñguk wandij ñañgimik. ⁶ Tîmbi wain tuk nam palinjilimbi, ama wapmañdî Estala nombo ni-nandîmbi enjuk, “Ipa, dik nekta sînîk nandilâj win nak kindem gametet, wala tîmbi win nanbim nandîwa. Win nak kwet ka-wili-dikjelet ñin bo kindem boñgip tambipi, pan tambon no dika gametet.” ⁷ Eumbi niñguk, “Nak nekta gan-nandup nandilet win ñindiñ: ⁸ tikap dik ama wapmañdî bianjan ginaj kindem ti-nambî nandî-nambî, nak nekta eutet win nameñdok nandilânda, Haman siti desa nak nanañ sinasina bindambo ti-wili-dikje-sametat wolok bindekamik. Tîmet, nain wolonda nak nekta sînîk nandilet win ganbetat.”

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

Hamandî Modekai wili kimbektok nandî-sambat tiñguk

⁹ Tîmbi Hamandî nanañ sinasinannan nanin pîmbi, simba kindem-da nandîñipi, sîlisili plon ñañguk. Gan, pîm ñañipi, Modekai ama wapmañdok il saj yamanan pipakuktî enda giñgingan ti-ñimektok nim mîlakuk ba endok dainan kii kesi nim tiñguk windij kanguk, wolonda endî gimbit ti-ñimiumbi, gimbitti endok ginajin tokje-ñimijnguk. ¹⁰ Gan endî wandingan embi, gimbit tiñguk win ginajin ginaj nandî-dasimbi, ilnan ñañguk. Hamandî ilan ña tombi, enlok nolii git tamin Seres kiti-semum biumbi, ¹¹ kusei kîmipi, nepek gitik ñala singi tike-lo manda enguk, win kwilikwiliñin wopum git niñanji

asup palimiñguk, wakit ama wapmañdî telak kusei kusei plon kot giñgit mimbi, ka-wili-dikñe pipapipat lolon sînik wolok kîmîlimbi, endî ama lolon ba ama wapmañdok kena ama diwin no gitik wiñ yapma kle-pakuk.¹² Tîmbi yousimbi eñguk, “Wingot nîm, tam wapmaj Estali nanaj sinasina wopum ti-wili-dikñjembî, ama nak nongandi ama wapmañgit ñam, engit nanañ nana-lok nan-tianek. Tîmbi desa bo wiñdiñgot ama wapmañgit bindambo ñambi, engit nanañ nanalok nan-tianek.¹³ Gan nak Juda ama Modekai ama wapmañdok il saj yamanan kenan tîlaktî giñgiñgan nîm ti-namumbi kalet tuop nepek giñtik sanlet walî nokok simbatna tîmbi saleuktok tuop nîm.”

¹⁴ Tîmbi Hamandok tamîn Seres git nolii gitik endî ñîndinj niñgilinj, “Dîk eumbi, kombalî ta ombap no 23 mita wolok tuop mambî ilin. Tîmbi kwet salaumbi, ama wapmañdî eumbi, Modekai ta wolok plon tîke-lom tembiñelijndok ni-nandukanj. Timet, wolok siñgi kandañ dîk kindem ama wapmañgit nanañ tuk na-silisili timbekanj.” Tîmbi Hamandî endok nanandinjî wala nandum kindem-daumbi, Modekai tembum ondi-pap kîmkîmlok ta ombap no ti-wili-dikñjeneliñdok eumbi, wolok tuop tiñgilinj.

Ama wapmañdî Modekaila kot giñgit miñguk

6 ¹ Tîmbi tim wolonda ama wapmañdî sakiak tîmbi, doundoulok tuop nîm tiñguk, wala tîmbi endî ama wapmaj kuñguk nain wolonda nepek nek indanguk wiñ nîm nandi-kamalaneliñdok yout-sambat tîndin wiñ kena gwañgwa noli tikem bim pinalimektok nîmbîmbi, wolok tuop tiñguk. Pinatta-ñakap,² kasat ñali bo indanguk: ama wapmaj Seksis endok kena ama tipet koset Biktana git Teres endî endok doundou il yamanan kamakamai kena tîmbi, en wili kîmdemiktok nandi-sambat gitak tiñgimik, gan Modekaili wiñ tîmbi inda-daklenguk.³ Tîmbi ama wapmañdî e-nandiñguk, “Modekaili wiñdiñ tiñgukta tîmbi tambon ka-daklelok kot giñgit ba tuan nek kasileñguk?” Ama wapmañdî wiñdiñ eumbi, endok kenan amanjî enlok ñasiñgan sînik kuanjilinj endî niñgilinj, “Enda tambon nepek no nim ti-jimimîn.”

⁴ Tîmbi nain wolondanjan Hamandî ama wapmañdok saj jimba giñaj lambîmbi, Modekai tikem ñam, ta ombap ti-wili-dikñe-ñîmiñguk wolok plon tembiñebîlok kandañ ama wapmañgit manda endemiktok biñguk. Tîmbi

ama wapmaŋd̩i ama no bium nandimb̩i eŋguk, “Ama it pakanan lambilak wiñ nin?”⁵ Eumbi niŋgilinj, “Wiñ Hamand̩i it pakanan lambim itak.” Eumbi, ama wapmaŋd̩i eŋguk, “Niimb̩im lambin.”

⁶ Timbi Hamand̩i it ginar loumbi, ama wapmaŋd̩i ni-nandimb̩i eŋguk, “Nak ama no kot giŋgit miimilok nandilet enda nitek ti-ŋimet?” Eumbi, Hamand̩i enla ɻindij nandilnguk, “Ama wapmaŋd̩i kot giŋgit ninda sinik miuktok nanduk? Wiñ ama nak napma kleuk wandin no nim pakaj bek.” Windij nandilŋipi,⁷ ama wapmaŋda niŋguk, “Tikap dik no enda kot giŋgit miup nandilanda,⁸ kenan amanjaila eumbi, endi dasindasi ombap ditna pa dasilaŋ wakit hos ama wapmaŋdok hosjin dama immisnat ditna pa tikem kulaŋ wiñ ep bimbi,⁹ ama lolonſi kena ti-gamaŋ endoŋnan nanin no lolon sisinik tilak endok kiinan kimilit. Endok kiinan kimilim epbi, ama ninda dik ama wapmaŋd̩i kot giŋgit miup nandilaŋ endon ɻambi, dasindasi wiñ dasi-ŋimimbi, ama wiñ hos plon it kwettok telak wopum plon naŋgiplumbi, telak dama ti-ŋimiliŋipi, ɻindij kiti-ta-ɻawin, ‘Ama wapmaŋd̩i nin enda kot giŋgit miup nandilak ama wala wakan ɻindij ti-ŋimilak.’” Hamand̩i windij eumbi,¹⁰ ama wapmaŋd̩i niŋguk, “Kindem a! Dik platikan ɻambi, dasindasi ombap git hos epbi, Juda ama Modekai nokok itna saj yamanan kenan pa ti-namlak enda naka nanlaŋ wolok tuop ti-ŋimeŋ, timbi nepek eŋaŋ wiñ kambak no nim apma-kleukaŋ.”

¹¹ Timbi Hamand̩i dasindasi ombap tikembi, hos naŋgiplumbi, dasindasi wiñ Modekaila dasi-ŋimimbi, hos wolok plon it kwettok telak wopumnan naŋgiplumbi, ɻindij kiti-ta-ɻanguk, “Ama wapmaŋd̩i nin enda kot giŋgit miup nandilak ama wala wakan ɻindij ti-ŋimilak.”¹² Kle-gimbut ku-tele-umbi, Modekaili ama wapmaŋdok il saj yamanan undanem ɻanguk, gan Haman endila siŋgi mayek tiŋgukta timbi timan dai taplimbi, platikan ilnan ɻambi,¹³ enlok plon nek inda-ŋimenguk wiñ gitik enlok tamin Seres git nolii gitikta kasat ti-semguk. Timbi nolii enda nanandi pa maanggilinj git enlok tamin endi niŋgilinj, “Yakne, dik ip kusei kimipi, Modekaila wi-ŋimimbi, pipapipatka wala baŋjak miлаj, timbi endi Judalok sambat sinikta timbi dik en wili pi umbi makleujdok tuop nim, tambo endimek dik gwili piukaŋ.”

¹⁴ Hamangit manda gamaŋ eŋilimbi, ama wapmaŋdok kenan amanjili bi

tombi, Haman plapgan sinič naŋgilimbi, Estali sinasina ti-wili-dikjēnguk wandin ɣaŋguk.

Haman tembum ondiondin

7 ¹Ale, ama wapmaj git Haman endi tam wapmaj Estajgit nombo nanaj naneliŋdok ɣaumbi, ²nain tipet tiŋguk. Wain tuk naŋgilimbi, ama wapmajdi Estala bindambo ni-nandijipi enjuk, “Tam wapmaj, dik nekta sinič nan-nanduŋdok nandilaŋ? Win nanbi nandimbi gama, win nak kwet ka-wili-dikjēlet ɣin bo kindem boŋgip tambipi, pan tambon no dika gametet.” ³Eumbi, tam wapmaj Estali tamanem niŋguk, “O ama wapmaj, tikap dik ginaŋ kindem ti-nambi nandi-nambi, nak nekta gan-nandutet win bianjan nameŋdok nandilaŋda, nokok galkna win ɣindiŋ: dik nak kimnan nanin napma tike, timbi nokok sambatnai bo epma tikeukanj.” ⁴Nekta, nak git nokok sambatnai nind ikan amali nip timbi kolanambi, nindipmum kimnambi, nip timbi tele-sinič-taneŋdok endok kisanan nipinipilin. Nip tuaumbi, kena wembe gwaŋwa ſilaningot indam kunamda, nak manda nim embi, gitak palet, timbi milap lakat sinič wandin wala ama wapmaj dika kusei nekta milap gamet?” ⁵Windiŋ eumbi ni-nandijuk, “Win nin sinič? Ama sasaen nepek wandin timbektok nandilak endi delok patak?” ⁶Eumbi, Estali niŋguk, “Nindok kanjikni win ama kola-papait Haman en ɣakan!”

Timbi Hamandı ama wapmaj git tam wapmaj endok dautsetnan nandum jiłopmiumbi, kolan sinič misimbi, gembin piŋguk.

⁷Timbi ama wapmaj Seksis endila ginaŋ komba disinič-taumbi, milapi, nanaŋ tuk naŋgilij win bim pojambi, pat-nandilok gwatnam kena kwelan ɣaŋguk, gan Hamandı ama wapmajdok dainan ip kimkimlok giŋgič tiŋguk windiŋ ka-nandijuk. Windiŋda timbi endi pakuknan yousim papi, “Nak tam wapmaj kojanewambi, nokok kunjuna tike-

Copyright © Global Recordings Network. Used with permission.

kamaiuk bek” windij nandijipi, milap ipi, Estaloj ḥaŋguk.⁸ T̄imbi ama wapmaŋdi pat-nandilok gwatnam kena kwet wiŋ bimbi, nanaŋ tuk naŋgilinan undanem lambiŋipi, Hamandi Estali pitit ombap plon pakuk wolok plon piŋbi gapok palim kaŋbi kit̄iŋguk, “Ei, nitek? Endi it nak patethnan, wiŋ natnalok dautnanangan tam wapmaj t̄imbi kolaupi tiłak ba?” Windij eumbi, wolongan kenan amajili Hamandok timan dai kot taplimbi,⁹ endoŋnan nanin no koi Habona endi ḥindiŋ enguk, “T̄imbi wiŋgot nim. Endi ḥindiŋ bo t̄iŋguk: endi ilnan ta ombap no mamb̄ ikuŋ patak, t̄imbi wolok plon dičok kena aman̄ga Modekai tembum ondiondilok nandilak, wiŋ ama nin endok mandanlı dič kiňnan nanin gep kamaiŋguk en wakan. Ta walı ombap sinič, 23 mita wolok tuop!” Windij eumbi, ama wapmaŋdi eu teleumbi, “Wolok plon wakan tembum ondiwiŋ!” windij enguk.¹⁰ T̄imbi Hamandi ta Modekailok ti-wili-dičje-telen̄guk wolok plongan Haman en tike tembum ondumbi, ama wapmaŋdok giňaŋlı busukr̄eŋguk.

8

Ama wapmaŋdi Juda amatam ep kamaiuktok eu-dičje manda no eu indaŋguk

¹ T̄imbi sandap wolonda ama wapmaj Seksisli Juda amatam dok kanjiksı Haman endok il git nepenepelii git̄ik wiŋ tam wapmaj Estalok giňgit palimektok eu telen̄guk. T̄imbi Estali Modekaila “endi nokok wekatna dič” windij wiŋ ama wapmaŋda niŋgukta t̄imbi ama wapmaŋdi Modekai kič-ŋiňum biumbi,² kii niňaŋdok sat wiŋ dama Hamanda miňguk, gan bindambo apma tiken̄guk wiŋ kiundipi, Modekaili Hamandok kiňjan kuuktok enda miňguk. T̄imbi Estali Hamandok il git nepenepek git̄ik wiŋ Modekaili ka-dičje-ŋiňmektok niňbi telen̄guk.

³ T̄imbi Estali bindambo ama wapmaŋda manda niňila ḥambi, endok kesinan gapok pipimbi, dai tuktı piumbi, Agaktok sambal komblin Hamandi Juda amatam ep t̄imbi teleneliňdok nandi-sambat kolan t̄iŋguk wiŋ ama wapmaŋdi wiľambane-kolektok kič-nandi t̄iŋguk.⁴ T̄imbi ama wapmaŋdi tojan golli tindin wiŋ tike-lom, Estalok kandaŋ kot suapi, manda euktok nandi-tele-ŋiňiumbi, endok damanan milap ipi⁵ niňguk, “Ama wapmaj, tikap dič naka nandum kiňdem-daumbi nandi-namlan, t̄imbi nanandi ḥala

nandum kindem-daumbi, wali dindim-eukta, Agaktok sambal komblin Hamedatalok niŋaj Haman endi Juda amatam dikok ka-wili-dikjelok kapmainan provins tuop kuaŋ win ep timbi teleuktok eu teleumbi, manda kimilim ja-teleŋguk, manda win wiawiattok dik e-dikje manda komblin no youpi, kimilim ḥajalok eu teleukanj.⁶ Nekta, kim tambat wandin wali nokok sambatnaila inda-semumbi, wekatnai dip endi kolanekalij win nak dautnalı nitek kaut? Win nak tuop nim.”

⁷ Timbi ama wapmaŋ Seksislı tam wapmaŋ Esta git Juda ama Modekai enda ḥindiŋ enguk, “Hamandi Juda amatam yandipmum kimkimlok nandi-sambat tiŋguk, wala timbi nak ewambi, en ta ombap plon tembum ondim kimik, timbi nak endok il git nepenepelii win gitik Estalok giŋgit palimektok ewa inda-telek.⁸ Ipa, sitimek Juda amatam ep kamaindemiktok yout-kundit nitein youpi, ep kimilim ḥauktok nandamik wolok tuopgan nokok kotna plon kindem youpi, nokon kit niŋajdok sat wali nokok kotna kundit win wili kwambij-daukak. Nekta, ama wapmaŋdok koi plon manda no youpi, endok kit niŋajdok sat koi kundilat wali wili kwambij-dan manda wandin win ama noli wiatneliŋdok tuop nim.”

⁹ Timbi yakip kwinakwinat 3 koi Sivan wolok sandap 23 wolonda ama wapmaŋdok yout-kundit amanjii win kiti-semum biŋgilij. Bimbi, Modekaili Juda amatam dok kandan e-dikje tiŋguk win provins 127 wali India kusei kimipi ḥam Itiopia telelak wolok kenan ama biesi git ka-wili-dikje ama wakit ama lolon endok yout-semgilij. Win endi e-dikje manda win ama sambat git provins gitik nisilok mandanji ba endi mandanji nitek pa youkan telak wolok plon youpi, Juda amatamda bo nisilok mandanji ba endi

Illustration by Nan Pollard.
© 1998 Standard Publishing. Used with permission.

mandanjı nitek pa youkaŋ telak wolok plon yout-semgiliŋ.¹⁰ Tımbi Modekaili enyük wolok tuop yout-kundit wı̄n ama wapmaŋ Seksislok koi plon youpi, endok kıt niŋajdok sat walı wili kwambıŋ-daumbi, giŋgit tike-kunj kenan gwaŋgwa enda emumbi, endi epbi, ama wapmaŋdok hos waŋewaŋetsi kwambıŋ ep tımbi wili-sakta ti-ŋimimin hos wandin wolok plon jambi dan-papuseneŋgiliŋ.

¹¹ Yout-kundit wolok giŋaj ama wapmaŋdi nisilok sambatsi ep kamai-neliŋdok Juda amatamdi it kwet kuaj tuop bım kiupi, kanjıksıla tı̄ndırı tı̄-semneliŋdok nandi-tele-semguk: endi provins ba ama sambat no ba no nasilok mik amali enda mik bi-semneliŋ win kindem yandıpmum kimbımbi, endok tam gwaŋgwanji wakit kindem ep tımbi kolaumbi, yandıpmum kimbımbi, ep tımbi telenekaliŋ, tımbi endok minem kwılıkwiſiŋji win ep-sem-telenekaliŋ.¹² Tımbi ama wapmaŋ Seksisli provins ka-wili-dıknejguk tuop Juda amali windır tıneliŋdok nain kimikimilin win yakıp 12 koi Adar wolok sandap 13, wı̄n dama Hamandı Juda amatam yandıpmum kimkimlok nain kimikuk win ip wakan.¹³ Tımbi Juda amatamdi nain wolonda kanjıksıla tambonji ombi-semsemlok ti-pangittam patneliŋdok manda youyoulin wı̄n provins gitik giŋaj tımbi sakta timbi, e-dıknej manda wandin ama sambat gitikta pinat-sembi, en-saktalok een.¹⁴ Tımbi ama wapmaŋdi kenan manda enyük wolok tuopgan giŋgit tike-kunj gwaŋgwali papmet nim e-dıknej manda wı̄n Susa it kwelan nanin epbi, ama wapmaŋdok hos waŋewaŋetsi kwambıŋ wolok plon platikan ı̄a-telenęgiliŋ. Tımbi ama wapmaŋdi manda eu telenęguk wı̄n Susa wändır bo wändiŋgangot e-dıknej manda wandin wı̄n eu saktarıguk.

¹⁵ Tımbi Modekaili dasindasi ombap gopan gamgamjen git satnin, ama wapmaŋdok dasindasin wandin wı̄n dasimbi, saulo sandum gopan gambem- dan tı̄ndırın wı̄n kolı tatopbi, kumbam plon kena ama lolosılok bondı paman wı̄n golli tı̄ndırın wı̄n jı̄pbi, ama wapmaŋ kajip bimbi, pım ı̄anguk. Tımbi e-dıknej manda komblin wala tımbi Susa nasılı kitiwat tımbi e-sılısılı tiŋgi- liŋ,¹⁶ tımbi Juda amatamdi nandum paŋgittaumbi, simba sasalat sılısılı tımbi, kot giŋgit tikengiliŋ.¹⁷ Tımbi ama wapmaŋdok e-teletele mandalı provins git it kwet ı̄a tomguk tuop wändır Juda amatamdi simba sasalat sılısılı

timbi, nanaŋ sinasina wopum timbi, na-silisili tiŋgiliŋ. Timbi sambat no nasi asupgandi kusei kimpipi, Judalok sambatti nitek ti-semneliŋ wala misinjipi, engit yousimbi, Juda amatam indangiliŋ.

Juda amatamdi kanjiksii yandipmum piŋgiliŋ

9 ¹Ale, yakip 12 koi Adar wolok sandap 13 wolonda ama wapmaŋdi Juda amatam yandipmum k̄imneliŋdok kandaŋ e-dikŋe manda dama k̄imikuk wolok tuopgan tindilok nain walı indaup timbimbı, kanjiksiił ep timbi teleneliŋdok nandi-gembilanŋgiliŋ, gan wolok kinjan e-dikŋe manda komblinda timbi Juda amatamdi kanjiksii wın yandipmum piŋgiliŋ. ²Wın njindir indanguk: ama wapmaŋ Seksisli provins ka-wili-dikŋenguk tuop Juda amatamdi itsi kwesinan kimin timbi, ama nin en kolan ti-semneliŋdok biŋgiliŋ win mik ɣa-semgiliŋ, timbi sambat no nasi gitiktı Juda amatamda misinŋiliŋda timbi noli enda mik ti-semneliŋdok tuop nim. ³Timbi provins-lok ama loloŋsi git ama wapmaŋdok kenan ama biesi wakıt ka-wili-dikŋe amanjii ba kenan amanjii diwin no endi gitiktı bo Modekaila misinŋiliŋda timbi Juda amatam ep kasop ti-semgiliŋ. ⁴Nekta, ama wapmaŋdi Modekaila ka-wili-dikŋe gembı wın yousiyousiŋgan mi-ta-ɣaumbi, endok saŋ jimba gınaŋ ama wopum siniŋ indambi kunguk, timbi endok koi giŋgittı provins tuop sapakjanenŋuk.

⁵Wiñdiŋda timbi Juda amali kanjiksii gitik kakit ombaptı yandip kimpibi, ep timbi telengiliŋ, wın Juda amali ama nin nandi-kunxit ti-semgiliŋ enda nitek ti-semneliŋdok nandi-galk tiŋgiliŋ wolok tuopgan ti-semgiliŋ. ⁶Bianjan ɣak, Susa it kwet kumbam wandiŋgot endi ama 500 yandipmum kimbimbı, ep timbi kolaŋgiliŋ, ⁷⁻¹⁰timbi Hamedatalok niŋaj Haman en Judalok sambatta kanjik ti-semguk endok niŋanjii 10 gitik, wın Parsadata, Dalfon, Aspata, Porata, Adalia, Aridata, Parmasta, Arisai, Aridai git Vaisata win bo gitik yandipmum kimgiliŋ. Gan, ama yandipmum kimgiliŋ endoŋ nepenepeksi wın kambak no nim ep-semgiliŋ.

¹¹Timbi Susa it kwelan ama yandipmum kimgiliŋ endok kwınakwınatsi wın sandap wolondanjanan ama wapmaŋda nimbi indaumbi, ¹²endi tam wapmaŋ Estala ninguk, “It kwet kumbam Susa ɣandiŋgot Juda amali ama 500 wakıt Hamandok niŋanjii 10 wın ip yandipmum kimliŋ, wala timbi nak

provins ka-wili-dikjelet diwin no wandinj ama yandipmum kîmlîj endok kwînakwinatsili lo-sinik-talak ñak. Ipa, dik man ñin nombo nepek nekta nan-nandunjok nandilaj win bo kindem gamambi kasileukanj, wala timbi win nanbim nandîmbi, wolok tuopgan ti-gametet.”¹³ Windij eumbi niñguk, “Ama wapmanj, tikap dik nanandi ñala nandum kindem-daukta, Juda ama Susa ñandij kuañ endi sandap man ñolok e-teletele manda kîmit-klelij win desa bo kindem nombo kîmit-klenelijndok nandi-tele-semeñ. Timbi no win, eumbi, Hamandok niñajii 10 endok piñgipsi dalandan win ep lom, ta ombap plon ep tembum ondiwit.”

¹⁴ Timbi ama wapmajid Estali e-nandînguk wolok tuop tînelijndok eu teleumbi, e-teletele manda win youpi, Susa it kwelan timbi dakleumbi sapak-ñenguk. Timbi Hamandok niñajii 10 endok piñgipsi dalandan win ep tembum ondiñgiliñ.¹⁵ Kwet salaumbi, yakip koi Adar wolok sandap 14 wolonda Juda ama Susa kungiliñ endi bindambo kimin timbi, it kwet wandinj ama 300 nombo yandipmum kîmgiliñ, gan endoñ nepenepeksi win kambak no nim ep-semgiliñ.

¹⁶ Timbi Juda ama diwin no ama wapmajid provins ka-wili-dikjeñguk wandinj kungiliñ endi bo nisilok kungunjî kamaimbi, kanjiksí ep pi yaliangi-lij win ep dilitale-kotnelijndok kimin timbi, ama nin nandi-kunxit ti-semgiliñ endoñnan nanin 75,000 gitik yandip kîmgiliñ, gan endoñ nepenepeksi kambak no nim ep-semgiliñ.¹⁷ Win yakip koi Adar wolok sandap 13 wolonda windij indanguk, timbi sandap 14 wolonda endi pat-nandi timbi, wolok nanañ sina-silisili wopum tîngiliñ.

Juda amatamda gwîlat nain koi ‘Purim’ kîmit-semsemin

¹⁸ Gan Juda ama Susa it kwelan kungiliñ endila sandap 13 git 14 wolonda kimin timbi, kanjiksii yandip kîmgiliñ, timbi sandap 15 wolondamek pat-nandi timbi, nanañ sina-silisili wopum tîngiliñ.¹⁹ Windijnda timbi Juda amatam it kwet tip sanji nimnat gînañ kuañ endi yakip koi Adar wolok sandap 14 wolonda nanañ sina-silisili tîngipi, silondok telak plon nanañ tambo miñ pa tanj.

²⁰ Timbi Modekaili nepek nek indanguk win gitik yout-sambat ti-telembi, yout-kundit no youpi, ama wapmanj Seksisli provins ñasiñgan ba mayañgan

ka-wili-diknjenguk tuop Juda amatam kuaŋgiliŋ gitik enda kimit-sembe,²¹ endi gwilat noŋgan noŋgan tuop yakip koi Adar wolok sandap 14 git 15 win gwilat nain no wakan kimit-kle-ta-loneliŋdok enguk.²² Nekta, nain wolonda Juda amali kanjiksii ep dilitale-kokiliŋ, timbi yakip wolonda bo simba gawat git mano kulimdok kinjan simba sasat git nanaŋ sina-silisili inda-semguk, wala timbi Modekaili endi gwilat tuop nain wolonda nanaŋ sina-silisili timbi, nanaŋ silon tambo miŋ timbi, pimbijensila silon pa emneliŋdok enjuk.

²³ Windiŋda timbi Juda amatamdi Modekaili manda yout-semguk wolok tuop timbi, gwilat nain win kimit-kle-ta-loneliŋdok ginaŋ noŋgan tiŋgiliŋ²⁴ win kusei ḥindiŋda: Agaktok sambal komblin koi Hamedata endok niŋaj Haman Juda amatam gitikta kanjik ti-semguk endi ep timbi kolaneliŋdok nandi-sambat kolan timbi, ep pi yalimbi, ep timbi kolakolalok sandap dindim-gan no timbi indauktok timbi-iinda saŋalaŋ koi ‘Pur’ win tiŋguk.²⁵ Gan Estali ama wapmaŋdoŋ ḥambi, nandi-sambat win nimbi nandimbi, ama wapmaŋdi eumbi, endok kena gwaŋgwaŋjili Hamandi Juda amatam kolan ti-semektok nandi-sambat kolan tiŋguk wolok kinjan en kolan ti-ḥimimilok, timbi Haman wakit niŋajii 10 win ta ombap plon ep tembitembilok e-tele-tele manda win youkiliŋ.²⁶ Timbi Hamandi timbi-iinda saŋalaŋ koi ‘Pur’ win tiŋgukta timbi Juda amatamdi gwilat nain wolok koi win ‘Purim’ kiti-kitin. Timbi Juda amatamdi nepek indaum dautsili kaŋgiliŋ ba nisia nek inda-semguk win nandi-papi, Modekaili manda yout-semguk win gitik nandi-dasingiliŋ, kusei wala timbi²⁷ endi ḥindiŋ tineleŋdok e-top tiŋgiliŋ: en nisi wakit endok komblinji ba sambat no nasi ep yousinekalilj gitik endi Modekaili eu-dikje manda yout-semguk wolok tuop gwilat noŋgan noŋganda sandap kimit-semsemin tipet wolonda gwilat nain wopum ‘Purim’ win klepi nimnat kimit-kle-ta-lonekalilj,²⁸ win nain no ba nola Juda amatam git endok komblinji endi gwilat nain Purim win nim nandi-kamalanekalilj, ba win bimbi, bindambo kimit-klekle win nim tinekalilj, tambo Judalok sambatsi noŋgan noŋgan provins ba it kwet no ba nolok kuaj en wakit endok sotsi sambat inda-ta-lonekalilj endi gitik sandap win kimit-nandimbi kimit-kle-ta-lonekalilj.

²⁹ T̄imbi Abihaillok wemban tam wapmaŋ Esta endi Juda ama Modekai enḡita yout-kundit komblin no youkimik, t̄imbi wolok ḡinaŋ Estali tam wapmaŋ pipapipattok gemb̄in palimiŋguk wal̄ Modekaili Purim gw̄ilat naindok kandaŋ yout-kundit dama youkuk wiŋ timbi kwambin̄-daŋguk.

³⁰ Yout kundit wiŋ kimiliŋbi, ama wapmaŋ Seksisli provins 127 ka-wili-dik̄jeŋguk wandiŋ ɻambi, Juda amatam gitik endoŋ loŋguk. Yout-kundit wolok ḡinaŋ Esta git Modekai endi ep timbi gemb̄aneliŋdok busuk manda enbi, ɻindij bo enḡimik, ³¹ “Juda amatam sini git komblinjii sindi nanaŋ kimit-sip ba mano kulim tindilok nain wiŋ ba wiŋ kimit-kleneliŋdok e-kwambin̄-daŋgiliŋ, windiŋgangot sindi gw̄ilat nain koi Purim wiŋ sandap kimit-samsam̄in wolonda sinik kimit-kleneliŋdok e-kwambin̄da tinekalin̄, wiŋ tam wapmaŋ Esta git Juda ama Modekai niči eu-dik̄je manda yout-samamik wolok tuop.” ³² T̄imbi Estali e-dik̄je manda youkuk wal̄ Purim gw̄ilat nain kimit-kleklelok telak wiŋ timbi kwambin̄-daŋguk, timbi wiŋ gapmandok yout-sambat youyoul̄in ḡinaŋ youkiliŋ.

10 Ama wapmaŋ Seksis git Modekai endok koseč giŋḡit

¹ T̄imbi ama wapmaŋ Seksisli amatam endok kapmainan kuŋgiliŋ gitik, wiŋ tuk kimbiŋdok kandaŋ mayangan sinik kuŋgiliŋ endi bo takis minem kimiliŋneliŋdok e-dik̄je manda kimit-semguk. ² T̄imbi endi ama wapmaŋdok gemb̄in palimiŋguk wal̄ nepek wopum kusei kusei ep timbi indaŋguk wiŋ gitik Midia git Persia kwettok ama wapmanjilok yout-sambatsi ḡinaŋ youyoul̄in patak. T̄imbi telak nitek plon endi Modekaila kot giŋḡit wopum m̄imbi, ama loloŋ indam kuuktok mamb̄i ikuk wolok kasat wiŋ bo wolok ḡinaŋ youyoul̄in patak ³ wiŋ kusei ɻindijda: Juda ama Modekai endila ama wapmaŋ Seksislok siŋgi kle ama, timbi enlok sambaliili ku-kiňdem-daneliŋdok kena timbi, endok komblinjila busuk bisik̄jat inda-semektok manda eliŋguk, wala timbi Juda amatamdi Modekaila nandum ama wopum koi giŋḡilat tiŋguk, timbi sambalii kw̄inakw̄inatsi asup endi enda nandum lolon sinik tiŋguk.